

Michail **Šolochov** (Михаил Шолохов) (24. 5. 1905 osada Kružilino v jihozápadním Rusku – 21. 2. 1984 osada Věšenskaja v JZ Rusku)

Ruský (sovětský) spisovatel, autor próz zachycujících dopad historických událostí 20. století na život ruské společnosti. **Nobelova cena 1965.**



Michail Alexandrovič Šolochov pocházel z kraje **kozáků** – potomků kulturně a částečně etnicky svébytných nepoddaných kolonistů a hraničářů žijících především v jihozápadním Rusku. Absolvoval gymnasium a pracoval v knihkupectví.

Když v Rusku došlo v r. 1917 ke komunistickému převratu (Říjnové revoluci), kozáci odmítali podřídit se komunistické (bolševické) státní moci. Šolochov byl r. 1922 z politických důvodů, ale bez vážné příčiny uvězněn a rok 1923 strávil v pracovním trestném táboře u Moskvy. Po propuštění se zapojil do **moskevského literárního života**: stal se členem skupiny mladých autorů *Mladá garda* a psal hlavně fejetony.

Brzy se vrátil do rodného kraje. V r. 1924 se oženil s učitelkou Marií Gromoslavskou: měli 4 děti. Drtivou většinu svého dalšího života Šolochov strávil na venkově. Pracoval jako učitel, ale věnoval se nadále literární práci: v r. **1926** vyšel **první soubor jeho povídek**.

V letech **1928 – 1941** Šolochov napsal **čtyřdílný román *Tichý Don*** (Don = řeka, která tvoří osu kozáckého kraje), v němž neschematicky a s velkým citem pro historickou realitu vyličil vývoj kozácké společnosti ve vztahu k sovětskému státu.

Od r. 1932 byl Šolochov členem komunistické strany a jako významný spisovatel zastával ve straně i v jiných organizacích prestižní funkce.

V dob, kdy Sovětský svaz bojoval ve **Druhé světové válce (1941 – 1945)** Šolochov působil jako válečný zpravodaj na frontě.

Z jeho poválečné tvorby je nejocetovanější **novela *Osud člověka* (1957)**: příběh řidiče nákladáku Andreje Sokolova, který narukuje do armády a ocitne se v německém zajetí, z něhož uprchne, je považován svým námětem i stylem za hemingwayovské dílo v ruské literatuře.

Nejvýznamnější díla:

Čtyřdílný román *Tichý Don* (1928 – 1941);

Novela *Osud člověka* (1957).

Osud člověka
(1957)

„Zpočátku byl můj život normální. Jsem rozený ve Voroněžské gubernii, v roce tisíc devět set. Za občanské války jsem byl v Rudé armádě, v Kikvidzově divizi. V hladovém dvaadvacátém roce jsem šel na Kubáň dřit jako mezek na kulaky – proto jsem zůstal naživu. Zato otec s matkou a sestřičkou umřeli doma hladem. Zůstal jsem sám. Příbuzenstvo žádné, nikde nikdo. Po roce jsem se z Kubáně vrátil, prodal jsem chalupu a odjel do Voroněže. Nejdřív jsem pracoval v družstvu tesařů, pak v továrně, vyučil jsem se zámečníkem. Brzy jsem se oženil. Ženu vychovali v dětském domově. Byla sirota. Dostal jsem hodnou holku! Mírná, veselá, příčinlivá a náramně moudrá, kampak já na ni. Poznala hned v dětství, že život není žádný med, a možná, že to mělo vliv na její povahu. Tomu, kdo se na ni podíval jen letmo, nepřipadala zvlášť hezká, ale já se na ni díval pěkně zblízka a nebylo pro mne na světě nad ni krásnější a žádoucnější... A nebude!

Přijdeš z práce udřený a někdy vztekly až hrůza.

Ale ne, křivého slova ti na tvé hrubiánství neřekne. Je vlídná, tichá, neví, kam tě posadit, zápasí s nedostatkem, aby ti při tom málu nějakou dobrotu udělala. Díváš se na ni a srdce ti okřívá, za chvíli ji obejměš a řekneš: »Nezlob se, Irinko zlatá, že jsem byl na tě takový krobián. Ale já to měl dnes v práci nějak nazadmo.« A zas je u nás klid a já mám pokoj na duši. Víš, kamaráde, co to znamená pro práci? Ráno vstanu jak znovuzrozený, jdu do továrny a všechno mi v rukou jen hraje, každá práce se mi daří! To člověk pozná, co je to mít moudrou ženu, přítelkyni.

Někdy jsem se taky chodíval po výplatě s kamarády napít. Leckdy jsem cestou domů tak pletl nohama a šněroval silnici, že byl strach na mě pohledět. Nejširší ulice ti nestačí, marná sláva, natož menší uličky. Byl jsem tenkrát statný chlapík, silný jako tur, snesl jsem hodně a domů jsem se vždycky dostal po svých. Někdy jsem sice poslední úsek trati bral na jedničku, po čtyřech, ale vždycky jsem došel. A zase – žádné výčitky, žádné lamento, žádný rámus. Jen se mi ušklibuje ta moje Irinka, ale jen tak drobátko, abych se v opici neurazil. Zuje mě a šeptá: »Lehni si ke zdi, Andrjušo, nebo spadneš ve spaní z postele.« A já se svalím jak pytel ovsu a všechno mi před očima plave. Jen tak ve spaní cítím, že mě zlehýnka hladí po vlasech a šeptá něco milého, nejspíš mě lituje...

Brzy přišly děti. Nejdřív se nám narodil synáček a v pár letech ještě dvě holčičky... Pak už jsem to s kamarády netáhl. Celou výplatu nosím domů, rodina je už početná, pití mě přešlo. Když mám volno, dám si jedno pivo, a tím to končí.

V devěťadvacátém roce mi udělaly automobily. Vyskolil jsem se v tom oboru a sedl za volant nákladního vozu. A už mě to nepustilo, neměl jsem chuť vrátit se do továrny. Za volantem mi to připadalo veselejší. Tak jsem prožil deset let, uběhla, ani nevím jak. Uběhla jako ve snu. A co je deset let! Zeptej se kterého chceš staršího člověka, jestli vůbec ví, jak prožil život. Čerta starého ví! Minulost je jako tamhle ta vzdálená step v mlze. Ráno jsem po ní šel, všecko kolem bylo jasné, ale ušel jsem dvacet kilometrů, a už se zatáhla mlhou, odtud už ani nerozeznáš les od buřání, pole od louky.

Pracoval jsem těch deset let ve dne v noci. Výdělek byl dobrý, žilo se nám pěkně. I děti nám dělaly radost, všechny tři se učily na výbornou. A nejstarší, Anatolij, měl takové vlohy k matematice, že o něm dokonce psali v ústředním tisku. Kde se u něho takové obrovské nadání pro tu vědu vzalo, to ani sám, kamaráde, nevím. Ale dělalo mi to moc dobře a byl jsem na něj pyšný, hrozně pyšný!

Za deset let jsme si naspořili trochu peněz a před válkou jsme si postavili baráček; měl dvě místnůstky, špižku a podsíňku. Irina koupila dvě kozy. Co chtít víc? Děti jedí kaši s mlékem, střechu nad hlavou máme, jsme oblečení, obutí, tak je všecko v pořádku.

Jenže jsme si nepostavili na dobrém místě. Přidělili mi pozemek, šest arů, u leteckých závodů. Kdyby byl baráček stál jinde, býval by snad i náš život dopadl jinak.

Ale vypukla válka. Druhý den mi přišel povolávací rozkaz z vojenského velitelství a třetí den – do transportu. Doprovázeli mě moji čtyři: Irina, Anatolij a dcery Nastěnka a Oluška. Všechny děti se držely statečně. Toť se ví, u dcerek se to neobešlo jen tak, zaleskly se slzičky. Anatolij jen škubal rameny, jako by ho mrazilo, šlo mu tenkrát už na sedmnáctý rok, ale ta moje Irina... Takovou jsem ji za celých sedmnáct let našeho společného života ani jedinkrát neviděl. V noci mi košile na ramenou a na prsou od jejích slz neosychala a ráno to bylo zas tak. Přišli jsme na nádraží, a já se na ni nemůžu lítostí ani podívat: rty má od pláče opuchlé, vlasy jí padají zpod šátku a oči má kalné, nepřičetné, jako člověk, který se pomátl na rozumu. Velitelé hlásí nástup do vagonů, ale Irina se mi vrhla na prsa, objala mě rukama pevně kolem krku a celá se chvěje jak podřatý strom... Děti jí domlouvají, já taky – všecko marné! Jiné ženy si s muži a se syny povídají, ale ta moje se ke mně přitiskla jako list k větví a jen se celá třese, slůvko ze sebe nemůže vypravit. – Povídám jí: »Tak se vzchop, má Irinko zlatá! Řekni mi aspoň slůvko na rozloučenou.« A ona mluví, ale za každým slovem se rozvzlyká: »Můj nejdražší... Andrušo... my se už nikdy... tady na světě... nevidíme...«

Mně to samotnému lítostí nad ní rve srdce, a ona vede takovéhle řeči. Měla by pochopit, že se s nimi taky lehce neloučím, že nejedu někam k tetce na posvácení. Popad mě vztek! Násilím jsem jí roztrhl ruce a trochu jsem ji šfouchl do zad. Strčil jsem do ní

vlastně jen lehýnce, ale měl jsem sílu jako medvěd; zapotácela se, ucouvla asi o tři kroky, a zas jde ke mně drobounkými krůčky, ruce ke mně vztahuje, ale já na ni křičím: »Copak takhle se lidi loučí?« Proč mě už za živa pohřbíváš?« No, a zas jsem ji objal, vidím, že o sobě neví...

V polovině věty přestal vyprávět jako když utne a v nastalém tichu jsem uslyšel, jak mu cosi kloktá a bublá v hrdle. Cizí rozechvění se přeneslo i na mne. Úkradkem jsem pohlédl na vypravěče, ale v jeho vyhaslých, jako mrtvých očích jsem nespatriil jedinou slzu. Seděl, hlavu chmurně skloněnou, a jen velké, bezmocně svěšené ruce se mu maličko chvěly, chvěla se brada, chvěly se pevné rty...

»Nač to, příteli, nevzpomínej!« řekl jsem tiše, ale on asi neslyšel má slova, přemohl jakousi nesmírnou silou vůle své rozrušení a pojednou řekl chraptivým, podivně změněným hlasem:

»Do nejdelší smrti, ani v poslední hodině si neodpustím, že jsem ji tenkrát odstrčil!«

Kudy mě jen štváli za ty dva roky zajetí! Sjezdil jsem za tu dobu půl Německa: v Sasku jsem byl, pracoval jsem v závodě na silikáty, v porúnských dolech jsem uhlí kopal, v Bavorsku jsem si hrbil hřbet na polních pracích, i v Durynsku jsem si pobyl a řas ví, kde všude jsem německou zem šlapal. Příroda je tam, kamaráde, všude jinačí, ale našince stříleli a bili všude stejně. A bili ti bohem prokletí lotři a paraziti tak, jak u nás jakživ nikdo ani dobytče nebije. Pěstmi nás mlátili, nohama kopali, i gumovými obušky nás tloukli a všeličím železným, co jim přišlo pod ruku, a to ani nemluví o pažbách a jiném dřevu.

Bili tě za to, že jsi Rus, že se ještě díváš na ten boží svět, za to, že se na ně, na lotry, dřeš. Bili i za to, že se člověk špatně podíval, špatně šlápnul, špatně otočil... Bili zkrátka proto, aby jednou utloukli k smrti, aby ses zalknul vlastní krví a pošel na rány. Krematoria v Německu jistě pro nás všechny nestačila...

A jídlo bylo taky všude stejné: sto padesát gramů chleba napůl z pilin a řidká šlichta z tuřínu. Vodu na čaj někde dávali, někde ne. Ale co ti mám povídat, posuď sám: před válkou jsem vážil šestaosmdesát kilo, a k podzimku už jsem neměl víc než padesát. Byl jsem kost a kůže, a ani ty kosti jsem nemohl unést. Ale práci od tebe chtěli, dři, ani necekni, a takovou práci, že by to i rumařskou kobylu zmohlo.

Začátkem září nás z lágru u Kostřína sto dvačtyřicet sovětských zajatců transportovali do tábora B-14, nedaleko Drážďan. V tom lágru bylo tenkrát dva tisíce našich. Všichni pracovali v kamenolomu, ručně lámali, štípali a drtili německý kámen. Norma – čtyři kubíky denně na duši, a to si představ, na takovou duši, co se v těle beztak třásla už jen na vlásku. A tady to začalo: za dva měsíce nás ze sto dvačtyřiceti lidí z našeho transportu zbylo jen sedmapadesát. To už je, kamaráde, co říct. Nestacíme naše pochovávat, a najednou se po lágru rozneslo, že Němci už mají Stalingrad a derou se dál, na Sibiř. Trápení za trápením, a to tě tak tiskne k zemi, že už od ní ani oči nezdviháš, jako bys chtěl, aby tě do té cizí, německé země taky zahrabali. A strážé v lágru den co den chlastají, vyřvávají písničky a hulákají radosti.

A jednou takhle navečer jsme se vrátili z práce do baráku. Celičkový den přšelo, hadry se na nás

daly ždímat; všichni jsme na studeném větru promrzli jak psi, zuby nám cvakají, ale nemáme se kde osušit ani ohřát. A ještě ke všemu jsme vyhladovělí k smrti. Ale večer nám nic jíst nedávali.

Stáhl jsem se sebe mokré hadry, praštil sebou na kavalec a povídám; »Potřebujou čtyři kubíky, ale na náhrobek by pro každého z nás docela stačil kubík.« Řekl jsem jen tohle, a přeci se našel mezi našimi nějaký bídák a donesl to veliteli lágru.

No a tenhle velitel si mě druhý den po tom, co jsem řekl to o těch kubíkách, předvolal. Večer přišel do baráku tlumočník a s ním dva ze stráže. »Kdo z vás je Sokolov Andrej?« Přihlásil jsem se. »Marš s námi, volá si tě sám Herr Lagerführer!« Je jasné, proč si mě volá. Chce mě odpravit. Rozloučil jsem se s kamarády, všichni věděli, že jdu na smrt, vzdychl jsem si a šel. Jdu po dvoře lágru, dívám se na hvězdy, loučím se s nimi a říkám si: »Končí tvé utrpení, Andreji Sokolove, lágrové číslo tři sta třicet jedna.« Přišlo mi nějak líto Iriny a dětí, ale pak ta lítost vyprchala a já začal sbírat duševní síly, abych se do hlavně pistole díval beze strachu, jak se sluší na vojáka, aby nepřátelé v mé poslední chvíli nepostrehli, že se s životem přece jen loučím těžce...

Na velitelství – v oknech květiny, čistounko jako u nás v dobrém klubu. Za stolem celé velení lágru. Pět jich tam sedí, chlastají šnaps a přikusují k tomu špek. Mají na stole načatou pořádnou láhev, chleba, špek, jablečný kompot, otevřené konzervy se vším možným. V mžiku jsem přeletěl očima všechno to žrádlo a – nebudeš věřit – udělalo se mi tak zle, že moc nechybělo a byl bych zvracel. Vždyť jsem byl hladový jako vlk, odvykl jsem lidské stravě, a tady bylo před tebou tolik dobrot... Jakž takž jsem nevolnost zahnal, ale oči jsem od stolu odtrhl jen s největším přemáháním.

Přímo přede mnou sedí podnapilý Müller, pohrává si s pistolí, přehazuje ji z ruky do ruky a dívá se na mne uhrančivě jako jedovatý had. No a já se vytáhl do pozoru, srazil jsem se smáchané podpat-

ky a odhodlaně hlásím: „Herr Kommandant, válečný zajatec Andrej Sokolov se dostavil na váš rozkaz.“ A on se mě ptá: „Tak co, ruský lvane, nalámat čtyři kubíky je moc?“ „Přesně tak,“ povídám, „moc, Herr Kommandant.“ „A jeden ti na náhrobek stačí?“ „Přesně tak, Herr Kommandant, úplně stačí a ještě zbude.“

Vstal a povídá: „Prokážu ti velkou čest, zastřeším tě za ta slova vlastní rukou. Tady se to nehodí, půjdem na dvůr a tam ti to spočítám.“ „Jak si přejete,“ odpověděl jsem mu. Postál chvíli zamýšlený, pak hodil pistoli na stůl a nalil plnou sklínku šnapsu, vzal kousek chleba, položil na něj ždibec špeku, všecko mi to podal a řekl: „Připij před smrtí, ruský lvane, na vítězství německých zbraní.“

Už jsem si chtěl z jeho rukou tu skleničku i chleba vzít, ale když jsem slyšel ta slova, jako kdyby mě uštknul! Říkám si: „Já, ruský voják, mám pít na vítězství německých zbraní? Co bys nechtěl, Herr Kommandant! Musím stejně umřít, tak jaké štráchy, vem tě čert i s tvou kořalou!“

Postavil jsem sklínku na stůl, chleba se špekem položil vedle a povídám: „Děkuju za pohoštění, ale já nepiju.“ Ušklíbl se: „Nechceš pít na naše vítězství? Tak se napij na svou zkázu.“ Co jsem mohl ztratit? „Na svou zkázu, a že se zbavím trápení, na to se napiju,“ povídám mu. Vzal jsem sklínku a na dva tahy jsem ji do sebe vlil, ale chleba jsem se ani nedotkl, pěkně zdvořile jsem si otřel ústa dlaní a povídám: „Děkuju za pohoštění. Jsem připraven, Herr Kommandant, pojďme, spočítáte mi to.“

Ale on se na mne dívá tak nějak pozorně a povídá: „Aspoň si před smrtí něco sněz.“ A já na to: „Já první sklínku ničím nezajídám.“ Nalévá mi dru-

hou, podává mi ji. Vypil jsem i druhou, a zase jsem si chleba nevzal, říkám si: »Aspoň se napiju na kuráž, než půjdu ven, loučit se se životem.« Veliteli vylitlo bílé obočí do výšky, ptá se: »Cože nic nejíš, ruský lvane? Jen se neupejpej!« A já zas to své: »Promiňte, Herr Kommandant, ale nejsem zvyklý jíst ani po druhé skleničce.« Nafoukl tváře, zafrkal, ale pak se rozchechtal a ve smíchu něco rychle mele německy, zřejmě překládá moje slova přátelům. Dali se taky do smíchu, zarachotili židlemi, obracejí ty své tlamy ke mně, a už pozoruju, že se na mne dívají nějak jinak, jako vlídněji.

Velitel mi nalévá třetí sklínku, ale ruce se mu klepou, jak se směje. Tu sklínku jsem vypil pomaloučku, ukousl jsem si soustíčko chleba, zbytek jsem položil na stůl. Chtěl jsem těm prokladcům ukázat, že i když umírám hlady, neudávím se jejich žebráckým soustem, že mám svou, ruskou důstojnost a hrdost a že ze mne dobytek za nic neudělají.

Potom se velitel zatvářil vážně, upravil si na prsou dva železné kříže, odešel od stolu beze zbraně a povídá: »Poslyš, Sokolove, ty jsi pravý ruský voják. Jsi statečný voják. Já jsem taky voják a vážím si protivníků, kteří mají v těle čest. Nezastřelím tě. Mimo to naše statečná vojska dnes dosáhla Volhy a zmocnila se úplně Stalingradu. To je pro nás veliká radost, proto ti velkodušně daruju život. Vrať se na svůj blok a tady máš za odvahu,« a podává mi ze stolu bochníček chleba a kousek špeku.

Přitiskl jsem chleba vši silou k sobě, špek držím v levé ruce, a jak jsem tak byl celý popletený tím nečekaným obratem, ani jsem nepoděkoval, udělal vlevo v bok, jdu ke dveřím a myslím si: »Teď mě střelí mezi lopatky a já kamarádům to jídlo nedo-

nesu.« Ne, dopadlo to dobře. I tentokrát mě smrt minula, jen to zastudilo, jak šla kolem...

Vyšel jsem z velitelství pevným krokem, ale venku jsem se zhroutil. Vpotácel jsem se do baráku a svalil se v bezvědomí na cementovou podlahu. Naši mě probudili ještě za šera: »Povídej!« No a já se upamatoval, co bylo na velitelství, a všechno jim pověděl. »Jak to jídlo rozdělíme?« ptá se můj soused na kavalci a hlas se mu třese. »Všem rovným dílem,« povídám mu. Konečně se rozbřesklo. Krájeli jsme chleba a špek reznou nití. Na každého se dostalo po kousíčku chleba asi jako krabíčka od sirek, šetřili jsme každým drobečkem, no a špeku, to si dovedeš představit, jen tak hubu zamastit. Ale podělili jsme se spravedlivě.